

DEĞİŞEN DENGELER VE İRAN KÜRTLERİ

Sinem Karadağ

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Karadağ, Sinem. “Değişen Dengeler ve İran Kürtleri”, İNSAMER, 29.08.2019.

Analiz

Ortadoğu'nun etnik çeşitlilik yönünden en zengin ülkelerinden biri olan İran'da “Kürt meselesi”, Kürtlerin siyasal talepleri nedeniyle Tahran yönetiminin iç ve dış politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim yakın tarihteki tek yarı bağımsız Kürt devleti olan Mahabad Cumhuriyeti, 2. Dünya Savaşı'nın hemen ardından, Ocak 1946'da Sovyetler Birliği'nin desteğiyle İran topraklarında kurulmuştur.¹

1979 İran İslam Devrimi ve 1988 İran-İrak Savaşı sonrasında yoğun olarak göç etseler de ülke nüfusunun yaklaşık %7-10'luk bir bölümünü kapsayan ve büyük çoğunluğu Sünni olan İran Kürtleri, günümüzde ağırlıklı olarak Batı Azerbaycan ve Kürdistan eyaletinde yaşamaktadır. %70'i Sünni olan Kürtler, kendilerini dil, etnisite, tarih ve kültür olarak İran toplumunun kalanından farklı görmekte ve bir yandan bu kültürel farklılıklarını korumaya çalışırken bir yandan da merkezî kontrolü güçlendirecek her türlü politikaya karşı çıkmaktadırlar.² Modern dönem İran

siyasi tarihi boyunca Kürtler, hem Kürt hem de Sünni oldukları için ayrımcılığa maruz kalmış bir etnik topluluktur.³ Tahran yönetiminin Sünni Kürtler üzerinde uyguladığı bu baskının temelinde Türkiye, Suriye ve Irak'taki ayrılıkçı Kürt hareketlerinin kendi sınırlarında bir tehdit oluşturma ihtimali yer almaktadır. Öte yandan Kürt haklarının İran'daki mevcut sosyopolitik sistemin sınırları içinde tanınması için bir dizi reformist Kürt grubu ve sivil toplum örgütlenmesi de ortaya çıkmıştır.⁴

İran'da faaliyet gösteren Kürt siyasi yelpazesi içinde, İranlı Kürtlerin haklarının genişletilmesinden tam bağımsızlığa kadar değişen boyutlarda taleplere sahip gruplar bulunmaktadır. Bunlar arasından İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) ve Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PJAK) öne çıkmaktadır.⁵

İran'da 2. Dünya Savaşı'nın kargaşa yılları içinde -1942'de- kurulan ve yaklaşık üç yıl boyunca faaliyetlerini gizli olarak sürdüren Kürdistan

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Yeniden Diriliş Örgütü (*Komeley JK*), Kürtler arasında geniş bir tabana yayılmış ilk dönem gruplarından biridir. Örgüt, sonrasında resmîyet kazanmak ve modern bir siyaset yürütmek amacıyla 1945 yılında İran Kürdistan Demokrat Partisi'ne (İKDP) dönüşmüş ve bugüne kadar sürecek mücadelesine başlamıştır.⁶ Sünni Kürt din adamı Kadı Muhammed'in liderliğindeki İKDP'nin temel kuruluş amacı, siyasi faaliyetler yoluyla Kürtlerin ulusal haklarına ulaşması olarak belirlenmiştir. Nitekim güneyden İngiltere, kuzeyden ise Sovyetler Birliği'nin 2. Dünya Savaşı'nda İran topraklarına girmesi üzerine oluşan kaosu fırsata dönüştüren İKDP, 22 Ocak 1946 tarihinde Mahabad Kürt Cumhuriyetini ilan etmiştir. Ancak sadece 11 ay sürebilen bu küçük devlet, 1946 yılı sonlarına doğru İran tarafından yıkılmıştır.

Şah rejimleri döneminde uzun süre sessizliğe bürünen İKDP, 1970'li yılların kargaşa ortamında yeniden faaliyetlerine başlamış ve 1979 Devrimi'nden sonra etkinliğini artırmaya çalışmıştır. Ancak yeni rejim ile İKDP arasında iplerin kopması uzun sürmemiştir. İKDP lideri Abdurrahman Kasımlı 1989'da Viyana'da, akabinde onun yerine partinin başına geçen Sadık Şerefkendi ise 1993'te Berlin'de düzenlenen suikastlarla ortadan kaldırılmıştır.⁷ Suikastlardan Tahran yönetimini sorumlu tutan İKDP Genel Sekreteri Mustafa Hicri, Mart 2016'da yaptığı bir açıklamayla tekrar silahlı mücadeleye dönme kararı aldıklarını duyurmuştur. Yakın tarihe kadar İran Devrim Muhafızları ve İKDP güçleri arasında çatışmalar yaşanmaya devam etmiştir.

Bir diğer Kürt hareketi, 1991 yılında Hüseyin Yezdan Penah liderliğinde kurulan Kürdistan Özgürlük Partisi'dir (PAK). Diğer muhalif Kürt gruplar kadar etkili olamayan bu partinin ciddi bir silahlı potansiyeli olduğu düşünülmektedir. 16 Ekim 2017'ye kadar Kerkük'te karargâhı bulunan PAK, DEAŞ ile mücadelede özellikle Batı medyasında epey ön plana çıkarılmış olsa da grubun İran içinde ciddi bir eylemsel varlığı olduğu söylenemez.⁸

İran'daki Kürt silahlı hareketleri içinde Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PJAK), son yıllarda en fazla öne çıkan grupların başında gelmektedir. Türkiye'de silahlı eylemlerde bulunan PKK terör örgütü öncülüğünde İran'da faaliyet göstermesi amacıyla 2003 yılında kurulmuştur. PJAK, lojistik merkez olarak Kuzey Irak topraklarını kullanmakta ve ABD ile İsrail'in sağladığı maddi ve askerî destekten yararlandığı düşünülmektedir.⁹ İran'daki diğer Kürt grupları yanında, PKK'nın İran'la zımnî ilişkisi olduğunu söyleyerek PJAK'ın da aslında bizzat İran istihbaratının bir projesi olduğunu düşünenlerin sayısı da az değildir.¹⁰

PJAK'ın özellikle ABD'nin Irak işgali sonrasında Irak sınırına yerleşmesi ve İran ile silahlı mücadeleye girmesi dikkat çekicidir. Dolayısı ile PJAK'ın nasıl bir örgüt olduğu ve kimler tarafından kullanıldığı tartışması, bugün için cevabı tam olarak verilemeyecek bir soru olarak durmaktadır. İran'da bir dönem askerî ve siyasi olarak adından söz ettiren birçok Kürt grup Tahran tarafından "terör örgütü" kabul edilse de bu gruplar Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer Batılı ülkeler nezdinde terör listesinde yer almamaktadır.¹¹

2010 yılında Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı ile ortaya çıkan ayrılıkçı Kürt hareketinden en az etkilenen olmakla birlikte, bu dönemdeki değişim dalgasında İranlı Kürtlerin de talepleri değişmiştir. Farklı ülkelerdeki Kürt militan gruplar, İran'dan başlayarak Türkiye ve Irak'ın içinden geçerek Suriye'ye uzanan bir "Kürt eksenî" için siyasi ve askerî mücadelelerine hız vermiştir.¹² Ancak Arap Baharı sürecinde Türkiye, Irak ve Suriye Kürtleri arasında özerklik veya bağımsızlık fikri daha çok vurgulanmakta olup Irak'taki Kürt Bölgesel Yönetimi ile Türkiye'deki Kürtlerin taleplerini birleştirmeyi öngören bir oluşum gündeme getirilirken İran'daki Kürt muhalifleri bu yapıya hâlâ mesafeli görünmektedir.

Son yıllarda Tahran yönetimine karşı silahlı eylemlerde bulunan Kürt muhalif örgüt yöneticilerinin Norveç'te İranlı yetkililerle

temmuz ayında bir araya geldiği yönünde çıkan haberler, İran'ın Kürt politikasında değişikliğe gidip gitmeyeceği sorularını gündeme getirmiştir. Kürt gruplar, görüşmelerin müzakere aşamasına geçmesi için, müzakerelerin Kürt sorununun çözümüne odaklanması, aleni yapılması ve uluslararası gözlemcilerin denetiminde yürütülmesi gibi bazı koşullar ileri sürmüştür.¹³

Uyguladığı baskıcı politikalar sebebiyle İran yönetiminin Kürt toplumu ile ilişkisi genel olarak problemlili bir zeminde ilerlemektedir. Tahran'ın

özellikle Sünni Kürtler üzerinde kurduğu baskıcı tutum, İran'da Kürt milletçiliğini attırmaktadır. Öte yandan bölgesel gelişmelerin de etkisiyle İran, kendini savunmasız hissettikçe, Kürt kartı daha da hayati hâle gelecektir. Sonuç olarak hem Kuzey Iraklı Kürtlerin İranlı Sünni Kürtler üzerindeki etkisinin artmasından duyduğu endişe hem de ABD'nin muhalif Kürt gruplara silah yardımı yapması sebebiyle İran'ın Kürtler üzerindeki baskısını attırmaya devam edeceği beklenebilir.

Sonnotlar

- ¹ Hakkı Uygur, "İran ve PKK Sorunu", İRAM, <https://iramcenter.org/iran-ve-pkk-sorunu/>, (23.07.2019).
- ² Hasan Tosun, Kayhan Gül, "İranlı Kürtler 'etnik ve mezhepsel' baskı altında", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iranli-kurtler-etnik-ve-mezhepsel-baski-altinda/482069>, (23.07.2019).
- ³ Tosun, Gül, "İranlı Kürtler 'etnik ve mezhepsel' baskı altında".
- ⁴ Nadar Entessar, *Kurdish Politics in the Middle East*, Lexington Bokks, November 5, 2009, s. 59.
- ⁵ Ebru Aydın, *İran'ın Kürt Politikası*, Ankara Strateji Enstitüsü, 1. Baskı, Mart 2014, s. 10.
- ⁶ İdris Okuducu, "İran'ın hedefindeki muhalif Kürt gruplar", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/11394> (25.07.2019).
- ⁷ Mehmet Koç, "İran'ın Kürt Politikasında Yeni Arayışlar",

Dünya Bülteni, 19.07.2019, <https://www.dunyabulteni.net/aa-analizleri/iranin-kurt-politikasinda-yeni-arayislar-h445463.html>, (24.07.2019).

- ⁸ Okuducu, "İran'ın hedefindeki muhalif Kürt gruplar".
- ⁹ İhsan Şerif Kaymaz, "Emperyalizmin 'Kürt' Kartı", *Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, s. 183.
- ¹⁰ Mehmet Alaca, "İran'ın PKK politikasında değişen ne?", *Ortadoğu Analiz*, Temmuz-Ağustos, Cilt 7, Sayı 69, s. 29.
- ¹¹ Okuducu, "İran'ın hedefindeki muhalif Kürt gruplar".
- ¹² Oktay Bingöl, "Arap Baharı ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XIII/2 (Kış 2013), s. 25-49.
- ¹³ Koç, "İran'ın Kürt Politikasında Yeni Arayışlar".

